

KULÁKPRÉS – Egy történet története –

DÓSA Mariann

Hallgató, BCE Szociológia és Társadalompolitika Intézet
H-1093 Budapest, Közraktár u. 4-6.; e-mail: mariann.dosa@gmail.com

Závada Pál: *Kulákprés*. Budapest: Magvető Kiadó, 2006.

Idén jelent meg Závada Pál első munkájának harmadik, legújabb kiadása, ami meglepően sok különlegességet hordoz magában. Nem egyszerűen a szerző első könyvéről van szó, de ez Závada Pál első kifejezetten szociográfiai munkája. De ami ennél is érdekesebb, az az eddig megjelent három kiadás története. Ugyanis nem egyszerű átszerkesztésekről, formai változtatásokról, modernizációról van szó, hanem a könyv valódi átlényegüléséről.

A Kulákprés megszületésének története önmagában is nagyon érdekes. Závada Pál huszonevesen, tótkomlói családi házuk padlásán kutakodva olyan levelekre, fényképekre és egyéb dokumentumokra bukkant, melyek hamarosan írásra készítették. De nem egyszerűen családjá történetét akarta megírni, hanem szülőfaluja közösségén keresztül mutatta be a paraszti társadalom történetét, életmódját, viszontagságait a második világháború végétől az 1956-os forradalom kiváltotta változásokig. Az első kiadás 1986-ban látott napvilágot Dokumentumok és kommentárok egy parasztgazdaság történetéhez alcímmel, a Művelődéskutató Intézet gondozásában. Ennek legfőbb érdekessége, hogy a szerző itt még nem vállalta, hogy valójában saját családjá történetét dolgozza fel, ezért „egy tótkomlói parasztcsalád” – a fiktív Rolnikék – életként mutatja be az eseményeket. Ezt azzal indokolja, hogy olvasói szemében hitelét vesztené, ha kiderülne ennyire közvetlen érintettsége, másrészt úgy érezte, valóban nehéz lenne saját családnevét használva objektívnek maradnia. 1991-ben jelent meg a könyv második kiadása, immár a Kossuth Kiadó jóvoltából és már kimondottan is a Závada család történeteként. Ennek előszavában fedi fel a korábbiakban alkalmazott kegyes család és ezt meg is indokolja olvasói számára. Ehhez képest a Magvetőnél megjelent harmadik, 2006-os kiadás jóval kisebb lényegi változásokat hozott, itt főként formai, technikai újításokkal találkozhatunk.

A könyv tartalma, lényegi mondanivalója természetesen mindhárom kiadásban megegyezik. A falu, illetve a család történetének rövid bemutatása után az első részben vázolja fel az 1945 és '49 közötti állapotokat. A paraszttársadalom tagolódását, a jövedelmi különbségeket, a később nagy hatással bíró ki- és betelepítéseket, a paraszti munkát, illetve életmódot, valamint a faluközösség tagjaira nehezedő terheket – vagyis a későbbiekben jelentős szerephez jutó adókat és beszolgáltatási kötelezettségeket. A második rész az 1949 és '53 közötti időszakot öleli fel. Ekkor vezeti be a párt a kuláklístat, ekkor indul meg a nagyon erőszakos fellépés a kötelezettségek behajtása

kapcsán, megkezdődik a többnyire alaptalan vádaskodás, a vezetés mondvacsinált indokkal próbálja teljes mértékben kizsigerelni a parasztságot. A család is óriási követelésekkel szembesül, melyeket egyre kevésbé tudnak teljesíteni, hamarosan pedig már egyáltalán nem. Ekkortól egymás után kapják a felszólításokat, idézéseket; három esetben letöltendő börtönbüntetést is kiszabnak a família tagjaira. Így szép lassan tönkre is megy a család, végleg elveszítik megélhetésüket, egzisztenciájukat. Ennek a résznek az a különlegessége, hogy a katonaság, illetve börtönbüntetés miatt egymástól távolra sodródott családtagok élénk levelezését is rögzíti. A harmadik és egyben utolsó rész az 1953 és '56 közötti évek eseményeit, változásait mutatja be. A fordulat szele a tótkomlói parasztságot is megcsapja, de a reménykedésnek hamar vége szakad. Bár helyzetük némiképp valóban jobbra fordul, ez arra nem elég, hogy a paraszttársadalmat megmentse a végleges elsüllyedéstől. A könyv nagyon pesszimista üzenettel zárul. Egy parasztgazdaság romjaiból az egész paraszti létforma és társadalom letűntét vizionálja; de lássuk be, a szerző nem is tévedett túlságosan sokat...

A legnagyobb eltérések egyértelműen az első és a második kiadás között mutatkoznak. Ezt a szerző nem is rejti véka alá – az 1991-es változatot új alcímmel jelenti meg (*Család és falutörténeti szociográfia – Tótkomlós 1945-1956*). A főszereplő család nevének, és ezzel az alaphelyzet gyökeres megváltozásával járó nyilvánvaló módosításokra most nem is térek ki. Ezeket a szerző is abszolút zökkenőmentesen kezeli. De nyilvánvalóan ennek a módosításnak is köszönhető, hogy a két kiadás között eltelt öt évben mégis nagyban átdolgozza munkáját. A tartalom tehát lényegesen nem változik (bár Závada némileg a szöveget is újra-, illetve továbbírta), de a szerkezet és a forma annál inkább. A hármas tagolás megmarad, de ezen belül más alfejezetekre oszlik a könyv, melyek csak néhány esetben egyeznek meg az első változatbeli szakaszokkal. Bizonyos részeket előrébb vagy hátrébb sorol; az első verzió hármas tagolása pedig kétszintűre változik.

Lényegi változás azonban, hogy az utasításokkal szabályozott hatalmi működés technikáinak ecsetelése helyett sokkal inkább a szereplőkre összpontosít, sokkal közelebb hozza a családot az olvasóhoz. Hasonlóan nagy változtatások érték a könyv formáját is. Ma már kissé megmosolyogtató a '86-os kiadás gépelt szövege. Ezen kívül a későbbi változatok tükrében nagyon hiányoznak belőle a fényképek. Az újabb kiadások tele vannak tűzdelve Tótkomlóst és közösségét bemutató, illetve családi fényképekkel, melyek nemcsak nagyon színessé és érzékletessé teszik a könyvet, de valóban szinte közvetlen közelségbe hozzák a Závada családot az olvasóhoz. Azonban a különböző dokumentumok és levelek már az első kiadásban is nagy szerephez jutnak. Érthető technikai okokból ezek csak a szövegtestbe folytatólagosan beillesztve, begépelve kaphattak helyet a könyvben. Ez mai szemmel nézve kissé zavaró, hiszen nehéz elkülöníteni egymástól a beiktatott anyagokat és a tartalmi szövegrészeket. Bár láthatóan a szerkesztők mindent megtettek, hogy világosabbá tegyék a tagolást. Nagy behúzásokat, kisebb betűméretet, illetve egy vagy két vonalas aláhúzásokat alkalmaztak. Néha azonban még így sem teljesen egyértelmű az elkülönülés. A két újabb kiadásban már természetesen az eredeti dokumentumok vannak beiktatva – sok esetben a levelek is eredeti formájukban kapnak helyet a szövegtestben. Így többnyire sokkal egyértelműbbé válik a tagolás, de bizonyos esetekben így is zavaró, ahogyan a szöveg körülfontja a beiktatott leveleket, dokumentumokat – néha így is nehéz eligazodni, melyik szövegrész alkotja a konkrét tartalmi részt, és melyik nem tartozik hozzá. Ebből a

szempontból messze a 2006-os kiadás a legjobban szerkesztett. Ebben a változatban a begépelte levelek már vonalakkal, fejlécekkel vannak elválasztva a szövegtesttől és a dokumentumok is – eredetiségük, „csatolt” jellegük nyomán – jobban elkülönülnek a lényegi résztől. Ezek a kis változtatások, korszerűsítések nagyban megkönnyítik számunkra az eligazodást. A könyv végén függelékben olvashatjuk (begépelve, leíró stílusban) a korszak különböző adó-, illetve beszolgáltatási törvényeit, rendeleteit – a pontos törvényhelyek, paragrafusok idézésével. Mellékletben találjuk a különböző felszólításokat, a termelési eredmények összesített kimutatásait, az eszközállományokat, elismervényeket stb. A Jegyzetek részben pedig tulajdonképpen a hivatkozások és a felhasznált irodalom jegyzékét találjuk. Érdekes módon ez a rész formailag sokkal világosabb, mint a következő két kiadásbeli jegyzetek. Itt ugyanis tényleges jegyzékformában, vázlatosan, számozással tünteti fel a forrásokat; míg a következő két kötetben szinte szövegszerűen, folytatólagosan, bekezdésekbe tagoltan sorolja fel ezeket (különösen igaz ez a legújabb változatban).

Az 1991-es és a 2006-os kiadás között már jóval kevesebb eltérést tapasztalhat az olvasó. Az eredetileg felhasznált fényképek és dokumentumok elvesztek a rendszer-váltás zűrzavarában zajló kiadási procedúra során, ezért a szerző az új kiadáshoz (eredeti elképzeléseivel ellentétben) kénytelen volt változtatni munkáján. Ezek a változtatások a szövegtestet egyáltalán nem érintették (ebben csak némi szerkesztői átfésülés történt), de az eltűnt dokumentumokat értelemszerűen másokkal kellett pótolni. Néhány fényképet újra be tudott szerezni a rokonoktól, családi albumokból, de sok új képet is kapott a Tótkomlói Városvédő Egyesület Digitális Fotóarchívumától. Az 1991-eshez képest jóval kevesebb ezek között a konkrét akciókat (házkutatásokat, erőszakos fellépéseket) ábrázoló kép; ehelyett a „lassú közelítés” technikáját alkalmazza a szerző és megpróbálja inkább körülírni a helyzeteket, eseményeket. Ezek az előző kiadáshoz hasonlóan dőlt betűs kommentárokkal vannak ellátva, melyek a képek alatt, illetve mellett kapnak helyet. Az Utószó mindhárom esetben a falu, illetve a család 1956 utáni „utóéletét” tárja elénk, de az utóbbi két kiadásban sokkal hangsúlyosabb szerepet kap a – Závada – család.

Összességében tehát az olvasó nem csak egy a mai napig nagyon értékes és fontos szociográfiával lehet gazdagabb, de egy nagyon érdekes, irodalomtörténeti (sőt, akár technikatörténeti) momentummal is. Nem utolsó sorban pedig nagyon érdekes a szerző három szépirodalmi műve után kézbe venni Závada Pál első, kimondottan szociográfiai jellegű munkáját.